

Journal of Universal History Studies

Kuman- Kıpçaklarla Rusların Siyasi İlişkileri (1055-1120)¹

Political Relationship of Russia with Cuman-Qipchaqs (1055-1120)

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 26.09.2020/06.10.2020

pp. 238-251

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 3/(Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue) • October • 2020 •

Hasan Ceyhan

Erciyes University, Post Graduate, Department of History, Kayseri, Turkey

Email: ceyhanhasan38@gmail.com

Orcid Number: 0000-0002-5793-5777

Cite: Ceyhan, H . (2020). Kuman- Kıpçaklarla Rusların Siyasi İlişkileri (1055-1120) . Journal of Universal History Studies , 3 (Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue) , 238-251 . DOI: 10.38000/juhis.800423

¹ This article is analyzed by two reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale iki hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir)

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Öz

Dünya tarihinde büyük tesirler bırakan Türk kavimleri veya devletleri, anayurtları Orta Asya coğrafyasından; iklim yetersizliği, otlak alanlarının daralması, çeşitli hastalıkların meydana gelmesi ve bir takım siyasi nedenlerden dolayı batıya doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Farklı kıtalar üzerinde etkisini gösteren bu büyük göç hareketlerinin doğası gereği kavimler ister istemez birbiriyle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Rus tarihi ve siyasi yapısı üzerinde de adından söz ettiren Kuman-Kıpçaklar, Kafkaslardan başlayıp, Karadeniz kuzeyindeki bozkırlar, Orta Avrupa, Balkanlar ve kadim Anadolu coğrafyasına kadar geniş bir alana sahip olmuşlardır. Kuman-Kıpçaklar, bu geniş coğrafyada; Hazar, Moğol, Gürcü, Selçuklu, Rus, Bulgar, Macar ve Bizans İmparatorluğu gibi döneminin güçlü devlet ve toplulukları ile de etkileşim içerisinde olmuşlardır. VIII. asrın sonlarından başlayarak XV. asra kadar, Doğu Avrupa coğrafyasında Peçeneklerin ardından Kuman-Kıpçaklar bölgede uzun müddet yaşayarak siyasi ve askeri anlamda önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Kumaneler ve Ruslar bazen düşman bazen ittifak halinde bulunmuşlardır. Kiev knezlerinin arasında çıkan çatışmalarda akrabaları olan Kumanelerden yardım talep isteğinde Kuman hatunlarının etkisi bariz bir şekilde görülmektedir. Böylelikle Kumanelerin Rus knezliklerinin iç işlerine müdahale etmişler ve bu çatışmalardan faydalanarak Rus sınırlarını yağma ve bolca ganimet elde etmişlerdir. Kumanelerin, Rus knezliklerinin bu daveti Ruslar için ağır sonuçlara neden olmuştur. Nitekim Moğolların, Doğu Avrupa coğrafyasına gelene kadar bu iki halk mücadele ve akrabalık ilişkileri arasında yaşamaya devam etmişlerdir. Yaşadıkları dönem içerisinde Kuman-Kıpçaklar stratejik bir bölge olan Karadeniz'in kuzeyine hâkim olarak Rus yayılcılığının önünü uzun bir zaman kesmiş ve bu coğrafyanın "Türk Toprakları" olarak kalması gibi önemli bir görevi üstlenmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Doğu Avrupa, Kuman-Kıpçaklar, Ruslar, Göç.

Abstract

Having given a big impression on World history, Turkish tribes or states had to migrate from their mainland in Central Asia to west because of lack of climate, shrinking their greenland, various diseases and a number of political reasons. This massive migration movement on different parts of regions inevitably required to struggle with each other. Being mentioned on Russian history, Cuman-Qipchaqs had a great area from caucasia, moorland in the Black Sea, Middle Europe, Balkans to Anatolian geography. In this vast geography, Cuman-Qipchaqs interacted with some strong states during that period such as Khazar, Mongol, Georgian, Selcuks, Russian, Bulgarian, Hungarian and Byzantine Empire. From the late of thirteenth century to fifteenth century, in East European geography Cuman-Qipchaqs lived for a long time after Peçeneks. Cumans and Russia were sometimes enemy and sometimes allied forces. And they acguired big achivements over military and political area. Cuman ladies were effective to help to Kievan Rus when they had a conflict . And therefore Cumans interfered in Kievan internal affairs and they acguired a big proportion of property from Russia. The invasion of Kievan Rus to cumans caused Russia to defeat heavily against cumans. Until mongols arrived in border of East Europe, these two states remained to live between this struggle and relativity. During their period, Cuman-Qipchaqs cut Russian invasion for a long time, dominating a strategic region at the north of Black Sea and they enabled this territory to remain as Turkish land.

Keywords: Central Asia, East Europe, Cuman-Qipchaqs, Russia, Migration

Başka bir toprakta şanlı yaşamaktansa, kendi toprağında kemik yemek daha iyidir...

Otrak Han

Giriş

Kumanlar (Kıpçaklar), hem etnik grup olarak hem de dil bakımından Türk kavimleri arasında özel bir konuma sahip olmuşlardır. Kuman- Kıpçakların geçmişini anlamak için onlar hakkında malumatları Avrupa'dan değil, Orta Asya'dan araştırmaya başlayarak edinmemiz gerekir.

İlk Türk kabileleri hakkındaki malumatları MÖ II. asırda Çin kaynaklarından öğrenilmektedir. Bu dönemde Moğolistan bölgesinde bulunan ve Kingan' dan Altay Dağlarına kadar yayılan büyük göçebe halkın, ilk tarihini oluşturan Hunlar olduğu bilinmektedir. Çin yıllıklarına göre; Hunlar, Türk kabilelerini kendi yanlarına çekerek onları kendi bozkır arazilerine yerleştirmişlerdir. Büyük bir güce sahip olan Hunlar bölgede uzun bir süre hâkimiyetlerini korumuşlardır. Ancak IV. asrın sonlarına doğru gelindiğinde Hun hâkimiyeti zayıflamış ve onların arazilerine, Çin kaynaklarında da zikredildiği üzere Avarlar (Juan Juanlar) devralmıştır. Avarlar, Avrupa coğrafyasına göç etmeden evvel, Priskos' un eserinde de kayıtlı olduğu üzere 465 yılı civarında Barköl havalisinde oldukları bilinmektedir. Bu dönemde Avarlar, Onogurlar ile komşu olmuşlar ve onların doğusunda yaşamışlardır (Ahmetbeyoğlu, 2014,s.197). Avarların, Doğu Asya' daki hükümranlığı 552 yılında Bumin Kağan idaresindeki Göktürkler tarafından yıkılınca bir kısmı batıya doğru göç ettikleri ve 558 yılında kuzey Karadeniz yoluyla Tuna boylarını ele geçirdikleri bilinmektedir. Merkezi Macaristan olmak üzere Orta Avrupa' da büyük bir devlet teşkil etmişlerdir. Avarlar batıdaki Frank Krallığı'ndan doğu' da Bizans sınırlarına kadar olan bölgenin hâkimi olmuşlar ve iki defa İstanbul' u kuşatmışlardır, ancak donanmaları olmadığı için başarısız olmuşlardır. 630 yılından itibaren Avarlar zayıflamaya başlamış ve Frankların saldırıları sonucunda parçalanarak dağılmışlardır (Güngör,1987,s.45). Avarların VI. asrın ortalarına doğru Türk kabilelerinin güçlü bir duruma gelmesi ve Çin ile işbirliği yaparak, kendi üzerlerinde olan hükümranlığını almışlardır. Avarlardan sonra birçok Türk kabilelerini bir araya getiren Hazarlar tarih sahnesinde görünmüşlerdir. Çin yıllıklarında “*Ti-kue*” (Hazarlar) olarak zikredilmektedir (Taşağıl, 2016, s.274). Hazarlar, kısa zaman içinde göçebe imparatorluk oluşturmuş ve imparatorluğun sınırları, Hingana'dan Amuderya'ya kadar uzanmıştır (Rasovsky,2012,s.116). Akdes Nimet Kurat, Hazarların sınırlarını şu şekilde ifade etmektedir:

“Hazarların ülkesi önceleri Terek mansaplarında iken sonraları sıklet merkezini Aşağı İdil boyu teşkil etmiştir. Buraları İdil Nehri, Yayık, Don ve Kuban gibi dört büyük nehrin havzasını teşkil etmekten başka bu devrin en büyük ticaret yollarının kavşağında bulunuyordu. Bu yollarda, en önemlisi İdil (Volga) Nehri'nin kendisiydi” (Kurat,1992,s.30).

Bu büyük arazinin tek bir hanı olmuştur. Hazarlar, doğu' da Kidan (Kitan) ordularını yenmişler ve bu ordunun Tunguz kabilelerine ait olduğu bilinmektedir. Hazarlar, bütün Doğu Avrupa coğrafyasına hâkim olmuşlar ve büyük bir devlet teşkil etmişlerdir. Bu dönemde Hazarların güçlü bir devlet teşkilatına sahip olmasından dolayı, Bizanslıların Hazarlar ile iyi ilişkiler kurmuş oldukları görülmektedir. Hazarlar, ticaretin getirmiş olduğu bolluk sayesinde Hazar şehirleri tesis edilmiştir. X. asrın ortalarına kadar güçlü bir şekilde bölgede hükümranlıklarını sürdürmüşlerdir. Hazarların zayıflamasından en çok faydalanan Ruslar olmuştur.

Hazar sınırlarının bir kısmı onların eline geçmiştir. Yine bu dönemde Macarların da yeni bir güç olarak tarih sahnesine çıkmış olduğu bilinmektedir (Güngör,1987,s.46-47).

Peçenekler; IX. asrın sonlarına doğru Emba, Yayık ve Volga Nehirleri civarında bulunan bozkır arazilerinden hareket etmiş ve daha batıda bulunan Macarları yurtlarından kovarak, onların şimdiki yurtlarına yerleşmelerinde büyük rol oynamışlardır. Bu hadiselerden sonra, Aşağı Tuna bölgesini de içine alan Güney Rusya bozkırını, yaklaşık 150 yıl boyunca Peçeneklerin hâkimiyeti altında kalmıştır. Ancak XI. asırda, yeni bir kavimler göçü meydana gelmiştir. Bu göçün baş aktörleri de Kuman-Kıpçak kabileleridir (Çoban, 2015, s.5). Kuman-Kıpçaklar çeşitli kaynaklarda şu şekilde zikredilmektedir:

Macarcada “*Kun*”, Türkçede “*Kuman*”, Rusçada “*Polovec (Polovets)/ Polca/ Polovçi /Plowci (Plowtsi, Polovtsi veya Polovtzi)*” (Kurat, 1992,s.69). Almandada “*Falben, Falawen*”, Latince “*Cumanis, Cumani, Comani, Cuni*”, Ermenicede “*Xartes*” ve Gürcü’de “*Kivçaked*”, Müslüman yazarlar tarafından “*Kıpçak, Kifşak, Khifşakh,*”(Rasovsky,2012, s.120-121). Moğollar “*Kıbcag*”, Fransızlar “*Koman*”, Çince kaynaklar “*Kibcha, Kin c’ha*”, olarak ifade edilmektedirler. (Golubovskiy, 2011, s. 127-128; Yücel, 2007,s.56; Kafesoğlu, 2013,s. 175).

Bundan başka kaynaklarda ise, “*İmek*” (Yemek), “*Kimek*” (Minorskiy,2008, s.55-56) adlarına da rastlanılmaktadır. Ancak Göktürk Yazıtlarında bu adlara rastlanılmamış ve yazıtlarda İrtiş Nehri’nin adı geçmesine rağmen orada hangi Türk kavminin yaşadığına dair malumat da verilmemiştir. Arap coğrafyacılarının vermiş oldukları malumatlara dayanarak, İrtiş Nehri’nin civarında “*Kimek*” (Kemek) adlı bir kavmin yaşadığını ve bu kavmin Oğuzların batısında geniş bir coğrafyada yerleşmiş olduklarını kaydetmişlerdir. Bu kavmin birden fazla boya bölündüklerini ve bunların arasından en önemli iki boy ‘un; “*Emek*” (Yemek), “*Kıpçak*” (Kifçak) oldukları bilinmektedir. Mahmud Kaşgari’nin kayıtlarında “*Kimek*” adı geçmemekte ve onun yerine “*Emek*” (Yemek) adı geçmektedir (Kaşgarlı, Mahmud,1985, s.29). Bir başka ad ise Kıpçak kavminin adı ile beraber “*Kanglı*” (Kanklı) olarak karşımıza çıkmaktadır (Ahincanov, 2009,s.237). Ebu’l Gazi Bahadır Han, “*Şecere-i Terakkime*”² adlı eserinde, “*Kıpçak*” ismini şu şekilde kaydetmiştir:

“Eski Türk dilinde içi boş ağaca “Kıpçak” derlermiş. Onun için Kıpçak, ağaç içinde doğdu diye adını Kıpçak koydular. Bu zamanda içi boş ağaca “Çıpçak” diyorlar. Kara halkan (avam tabakasının) dili dönmediğinden k’yi ç okuyor. O Kıpçak’tır; Çıpçak diyorlar: O oğlanı Han kendi yanında büyüüttü. Yiğit olduktan sonra, Urus ve Ulak ve Macar Başkurt illeri düşman idiler, Kıpçak’a çok halk ve maiyet verip o tarafa, Don ve İtil suyunun kenarına gönderdi. Üç yüz yıl Kıpçak o yerlerde padişahlık kalıp oturdu. Bütün Kıpçak- halkı onun neslindedirler. Oğuz Han’ın zamanında ta Çingiz Han zamanına kadar Don ve İtil ve Yayık, bu üç suyun yakasında Kıpçak’tan başka il yok idi. Dört bin yıla kadar o yerlerde oturdular. Onun için o yerlere Deşt-i. Kıpçak derler”(Ebu’l Gazi Bahadır Han, s.31-32).

Ebu’l Gazi Bahadır Han, kayıtlarında Kıpçakların Oğuz Kağan neslinden gelmediğini ancak onların Oğuz Kağan’ın düzenlediği toylara iştirak ettiğini ifade etmiştir (Yalvar, 2018, s.7-8).

Tüm kaynaklarda Kuman-Kıpçaklar; uzun boylu, yakışıklı ve sarışın olarak ifade edilmektedir. El Ömeri; Kumanları yakışıklı ve düzgün olarak kaydetmiş, Azerbaycan şairi Nizami (Togan, 2019, s.221) ise Kuman kadınlarının güzelliğini, onların beyaz tenli olmasını kendi şiirlerinde ortaya koymuştur (Yücel, 2007,s.63). Şirvan Şah, Kuman kadını sevmiş; Gürcü yıllıklarında Otrok Hanının kızı ve Gürcü Çarı II.

² Türklerin Soy Kütüğü.

David'in eşi olan Şaruk Han'ın torununun güzelliği hakkında da kayıtlar vardır. İgor Destanı'nda da Kuman kadınları güzelliği hakkında kayıtlar mevcuttur (Rasovsky, 2012, s.126-127; Kurat,1992,s.70-71).

Kimaklar IX. asrın orta zamanlarında en kuzeyde yaşayan Türk kabileleri olmuş ve İrtiş Nehri'nin orta kısımlarında yaşamışlardır. Kimaklar iki halktan oluşmuşlar, Kıpçak ve İmak/Emek olarak adlandırılmışlardır. Marquart' a göre “*Kimak*” adı, iki emekten teşekkül etmiş (Rasovsky, 2012, s.125) ve Kıpçakların batıda, Emeklerin ise doğuda yaşadığını belirtmiştir. Batıya doğru yayılan Kimaklar, X. asırda Ural Dağlarını geçerek Kama ovalarına kadar inmişlerdir. X. asırda Kimak ismi tamamıyla yok olmuş, kesin olmamakla birlikte; bu ad Kıpçaklar tarafından yok edilmiştir. 1073 yılında kaydeden Mahmud Kâşgarî, Kimaklılar yerine Emek ve Kıpçak hakkında söz etmiş ve burada Emeklerin, Kıpçaklara tabii oldukları ifade etmiştir (Kaşgarlı Mahmud, 1985, s.29). Kıpçak ismi ilk defa Uygur Kağanı Eletmiş Bilge Kağan'ın adına dikilmiş olan (747-759) Selenge yazıtında “Türk-Kıpçak” ismi ile zikredilmiştir.(Yalvar, 2018, s.6). XI. asrın başlarında Kumanlar arasında yeni halklar oluştuğu bilinmektedir (Kurat, 1992, s.72).

Ruslar ile Münasebetlerinin Başlaması

Kuman hanları kendi tarihlerini değiştirebilecek fırsatlar ellerine geçmiştir. Şöyle ki; 1091 yılında Kumanlar bütün Bizans İmparatorluğunun geleceğini ellerinde tutmuşlardır. Lakin onlar Bizans - Peçenek mücadelesinde; Bizans İmparatorlundan yana olup, onların yenmesine yol açmışlar ve bir bakıma onlara hediye verip, tekrardan kendi topraklarına dönmüşlerdir (Kurat, 1992, s.64; Yücel, 2017, s.45). Kumanlar defalarca Kiev Rusya'sının sınırlarına akın etseler de burada kalıp kendi devletlerini oluşturma fikirleri hiç olmamıştır. Kumanların bozkır sınırlarına olan sevgisi (bağlılığı) 2 sebeple açıklanabilir: İlki; Kumanların göçebe hayat tarzını daha çok sevmesi ve her boyun başında bir bey bulunması, ikincisi ise; Kumanların Karadeniz sahillerine veya Orta Asya bozkırlarında hâkimiyet kurmaları ve Tatarların gelişine kadar güçlü bir düşmanın bulunmamasıdır (Rasovsky, 2012, s.198; Gökbel, 2000, s.41).

Kumanların Preyaslav Knezliği ile Mücadeleleri ve Alta Irmağı Savaşı (1068)

Kuman - Kıpçaklar, Rus yıllıklarında kaydedilmiş olduğu üzere; ilk defa 1055 yılında Rus sınırlarına geldikleri ve Pereyaslavl knezliğine saldırdıkları bilinmektedir (Rasovsky, 2012, s.205; Markov, 2016, s.58; Golubovsky, 2011, s.43; Kurat, 1992, s.73; Yücel, 2013, s.547; Çoban, 2015, s.13; Gökbel, 2000, s.148; Kafesoğlu, 2013, s.179; Golden, 2006, s.327; Gumilev, 2006, s.355).

1055 yılında Uzlar (Tork)' ın, Pereyaslavl knezliği sınırlarına akın etmeleri ve knezlik tarafından püskürtülmelerinin akabinde başbuğu Boluş önderliğinde, Kumanların geldikleri bilinmektedir. Preyaslavl knezi Vsevolod, Kumanlar ile barış yaptığı ve onların tekrardan yurtlarına geri döndükleri kaydedilmiştir (Golden, 2006, s.327; Gumilev, 2006, s.355). Kumanlar ile Rusların, 1055 yılında yapmış olduğu anlaşma fazla uzun sürmemiş ve Kumanlar, 1061 yılında bu sefer daha büyük bir ordu ile başbuğu İskal önderliğinde büyük saldırı gerçekleştirdikleri bilinmektedir (Gökbel, 2000, s. 48).Yıllıklarda bu saldırı şu şekilde kaydedilmiştir:

“Polovetsler; ilk defa Rus sınırlarına gelerek savaştılar. Rus Knezi Vsevolod, onları karşılamak üzere 2 Şubat tarihinde hareket etti. Onlar (Kumanlar), savaşta Knez Vsevolod'ı yenerek yurtlarına geri döndüler. Bu bize pis (murdar) ve dinsiz (Allahsız)düşmanların, ilk kötülükleriydi. Onların başbuğlarının adı İskal idi” (Povest Vremennih Let, 1950, s.109; Kurat, 1992, s.77; Yücel, 2007, s.293).

Böylelikle Kumanlar, başbuğu İskal önderliğinde, Preyeslavl knezi Vsevolod'u 1061 yılında ağır şekilde yenilgiye uğratmış olduğu görülmektedir. Yıllıklarında, bu savaştan sonra yedi yıl boyunca Kuman - Rus münasebeti ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. Bu 7 yılda iki halk arasında bir mücadelenin olmadığı açıktır. Kumanların bu dönemde, Karadeniz'in kuzey bölgeleri boyunca ilerleyip, bölgede hâkimiyet kurmaya çalışmış oldukları bilinmektedir. Kumanlar, bu hâkimiyet kurma çabasını sarf ederken önlere kaçan, Uz ve Peçenek göçebe halkları da, Rusların egemenliğine sığınmaları, Kumanları rahatsız etmiştir. Bu yüzden, 1068 yılında Kumanlar yeniden Pereyeslavl knezliğine karşı saldırı yapmışlardır (Rasovsky, 2012, s.205; Yücel, 2007, s.293). Bu saldırıyla, Kiev şehrine yakın, Alta Irmağı'nın civarında birleşmiş Rus ordusunu yenilgiye uğratmışlardır. Kumanlar, akabinde Dnyeper Nehri'nin sağ sahiline geçerek, bir kısmı Kiev knezliğine, bir kısmı da Chernigov knezliğine kadar ilerledikleri bilinmektedir. Hatta daha ileri giderek Snovsk³ şehrine kadar geldikleri kaydedilmiştir (Gökbel, 2005, s.735). Bu hadise yıllıklarda şu şekilde kaydedilmiştir:

"1068: Rus topraklarına, başka kabilelerle birlikte kalabalık bir Polovets grubu geldi. İzyaslav, Svyatoslav ve Vsevolod, Lto (Alta)'ya, onları karşılamak üzere gittiler. Gece olduğunda birbirlerinin karşılarında yer aldılar (geceler bizim karşımızda oldu). Tanrı günahlarımızdan dolayı, üzerimize alçakları göndererek saldırttı. Savaş sonunda, Rus Knezleri kaçtılar; Polovetsler, galip geldiler. Tanrı öfkelendiği zaman Polovetsleri ve diğer kabileleri bizim topraklarımıza gönderirdi, zira onların yaptıkları felaketler yüzünden çaresiz kalan insanlara kendisini hatırlatırdı. İzyaslav ve Vsevolod Kiev'e, Svyatoslav ise Çernigov'a kaçtılar. Kievliler Kiev'e, gelerek pazar yerinde veçe'yi⁴ topladılar ve Kneze dönerek şöyle dediler: "İşte Polovetsler bütün topraklarımıza dağıldılar; Knez bize silahları ve atları dağıt. Biz bundan sonra Polovetslerle savaşmaya başlayacağız". İzyaslav, onları dinlemedi. İnsanlar bu defa voyvoda Kosniç'e durumu anlatmak istediler ve veçeyle beraber onun sarayının bulunduğu dağa gittiler ama onu bulamadılar. Bryaçislav'ın sarayının yanında durarak şöyle dediler: "Gidip drujinamızı⁵ zindandan kurtaralım". İkiye ayrıldılar; yarısı zindanlara, yarısı Most Nehri boyunca giderek knezin sarayına geldiler. Bunların geldiği sırada, İzyaslav drujinası ile durumu müzakere ediyordu. Onlar, aşağıda durarak knez ile münakaşaya başladılar. Knez, pencereden aşağı baktığında drujinası da yanında duruyordu. Çudin'in⁶ kardeşi Tuki⁷ ona şöyle dedi: "Görüyor musun? Knez insanlar çağırarak Vseslav'i⁸ bekliyorlar". O bunları söylediği sırada insanların diğer yarısı zindanlara giderek kapılarını açtılar. Bunun üzerine drujinası, knez'e şöyle dedi: "Bu çok kötü, onlar Vseslav için geldiler; onu çağırarak bunları kandıralım ve sonra onu kılıçla öldürelim". Knez onları dinlemedi. İnsanlar, çağırarak Vseslav'ın bulunduğu hapishaneyeye geldiler. Bunu gören İzyaslav, Vsevolod 'la beraber saraydan kaçtı, insanlar Vseslav'ı zindandan kurtardılar. Bu hadise 15 Eylül'de oldu. Bu hadiseden sonra, bu saray diğer knez sarayları arasında meşhur oldu. Knez'in sarayını yağmaladılar; sayısız külçe halinde altın,

³ Chernigov Knezliğinin sınırlarına akan bir nehirdir. Desna Nehri'nin de sağ kolunu teşkil etmektedir.

⁴ Konsey.

⁵ Doğrudan bir knezin maiyetinde bulunan veya bir şehrin en yetkili kişisine bağlı askerlerdir.

⁶ O dönemde, Kievli voyvoda Nikolay Çudin.

⁷ Tukiç, Tuki, Kiev'li voyvoda.

⁸ Vseslav Bryaçislaviç, Polotsk Knezi Bryaçislaviç, İzyaslaviç'in oğludur ve Polotsk 'de knezlik yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1044 yılında geçmektedir

gümiş, deri ve ağaç sansarı kırkku ile para aldılar. İzyaslav ise Polş'e⁹ kaçtı. Bundan sonra Polovetsler, Rus topraklarında savaşımaya başladılar. Polovetsler, Çerginov yakınlarında savaşmak için durduklarında Svyatoslav da Çernigov' da bulunuyordu. Svyatoslav, bir drujina toplayarak Polovetslere karşı Snov'a doğru gitti. Polovetsler, ordunun geldiğini görünce, savaşa hazırlandılar. Svyatoslav, onların çok kalabalık olduklarını görünce drujinasına şöyle dedi: "Başaracağız, bundan başka yolumuz yok ve artık hiçbir yere saklanamayız, ileri". Onlar atlarına bindiler. Svyatoslav'ın drujinası 3000, Polovetslerin ki ise 12.000 kişiydi. Svyatoslav onları yendi. Bazıları kılıçtan geçirildiler, bazıları ise Snov Nehri'nde boğuldular. Knezleri canlı olarak ele geçirildi. Savaş 1 Kasım'da oldu. Svyatoslav, büyük bir zaferle kendi şehrine geri döndü" (Yücel, 2007, s.293-295).

Böylelikle Kumanların, 1068 yılında Ruslara karşı yapmış olduğu saldırı, ilk büyük girişim olarak bilinmektedir. Kumanların buna müteakip her yıl veya her iki üç yılda Rus knezleri üzerine akınlar yaptıkları görülmektedir. Bu akınlar; 1071 yılında Rostovtsev ve Neyatin¹⁰ 1078' de tekrar Preyaslavl knezliğine, 1079' da Voin şehrine, 1080' de Novgorod - Seversk bölgesine, 1083' de Goroşin bölgesine, 1084 yılında Preyaslavl knezliği sınırlarında bulunan Prillut şehri civarına, 1085' de Dnyeper Nehri'nin sağ sahillerine ve 1092' de ise yine aynı nehrin hem sağ hem de sol sahillerine akınlar düzenlendiği bilinmektedir. Kuman-Kıpçaklar, 1090 yılına kadar yapmış olduğu akınlar Preyaslavl, Çernigov ve Kiev' in güney kısımları ile sınırlı kalmıştır (Gökbel, 2000, s.49; Uydu Yücel, 2013, s.547).

1080'lerde art arda başarılı seferler yapan Kumanlar, Doğu Avrupa - Batı Sibiryta bölgelerine tamamen hâkim olmuşlardır. İslam kaynaklarında, "Deşt-i Kıpçak" yani "Kıpçak Bozkırı" adını almış olup, batı kaynaklarında ise, "Comania" adıyla zikredilmeye başlanılmıştır (Uydu Yücel, 2013, s.555). 1085-1090 yılları arasında Kumanlar, Don ve Dnyeper Nehirlerinin bulunduğu bozkır araziler başta olmak üzere, Balkaş Gölü - Talas havalisinden Tuna Nehri'ne kadar olan bölgeleri işgal etmek suretiyle yağmalamışlardır. Kafkaslarda, Kuban bölgesini de içine alacak şekilde bu bozkır; kuzeyde Oka-Sura Nehirleri¹¹ boyuna kadar uzanmaktadır (Uydu Yücel, 2013, s.547-548).

Nitekim Kumanlar, Karadeniz' in kuzeyinde hâkimiyet alanlarını genişletmiştir. XI. asrın sonlarına doğru Rus knezleri, herhangi bir hadisede Kumanlardan yardım istemiş ve onlara değerli eşyalar vermişlerdir (Kurat, 1992, s.78). Vladimir Monomach'ın, çocuklarına hitaben bıraktığı hatıraları, bu hadiseyi doğrulamaktadır. Onun kayıtlarına göre; Kumanlar ile 19 defa barış yapıldığı, onlara çok sayıda davar ve kıymetli kumaşlar verdiğini, aksi takdirde, Kumanların, isteklerinin yerine getirilmediği zaman, hemen atlarına binerek Rus knezliklerine karşı akınlarda buldukları belirtilmektedir. Karadeniz kuzey bozkırlarında yaşayan Rus knezlerinin, Kumanlar ile aralarının çok iyi olmasını, onlarla akrabalık ilişkilerini devam ettirmeyi hep istemişlerdir. Bu sayede Kumanların yardımından faydalanarak bölgede daha güçlü olabilme gayesiyle Kuman başbuğlarının kızları ile evlendikleri görülmektedir. Bununla ilgili kayıtlarda; Çernigov knezliğinin bu şekilde Kumanlar ile akrabalık ilişkilerinde bulunmaya her zaman için özen gösterdiği bilinmektedir (Rasovsky, 2012, s. 207; Kurat, 1992, s.79).

⁹ Lehistan' da bir yerdir.

¹⁰ Dnyeper nehrinin sağ kıyısında yer alan iki köydür.

¹¹ İtil Bulgarlarının sınırlarında bulunmaktadır.

Kuman - Rus Münasebetleri (1090-1110)

XI. asrın sonları ve XII. asrın başlarında; Kumanların, güçlü oldukları ve dünya tarihine en çok iz bıraktıkları dönem olmuştur. Bu dönemde, Kuman başbuğları; Bonyak, Tugorkan, Şarukan ve Altunoba önderliğinde, Rus knezlikleri, Macaristan ve Bizans sınırlarında akınlar yaparak tarihte unutulmayacak izler bırakmışlardır (Uydu Yücel, 2007, s.60;Gökbel, 2000, s.49).

1090 yılından itibaren Kumanlar, Karadeniz' in kuzey bölgelerinde hâkimiyetlerini güçlendirmek için, Rus Knezlerini hükmü altına almaya çalışmıştır. Nitekim Kumanlar, bölgede güçlü hale gelmişler ve Rus knezleri arasında, kimin tahta çıkacağına bile karar verir olmuşlardır. 1092 yılında, bölgedeki Kiev knezi, önünden kaçan Tork (Uz)' ları, himayesine almış ve Torklardan, "Torçesk" adıyla bir şehir kurmalarını istemiştir. Bu hadisenin, Kumanların gücüne gitmiş olduğu da muhakkaktır. 1093 yılında Kiev knezliğine, yeni bir knez gelmesiyle Kumanlar elçi vasıtasıyla hediye istemiş, ancak yeni knez acemi olmasından dolayı, Kumanların bu talebini reddetmiştir. Hatta yeni knez Kumanlara karşı sefer bile yapmış olduğu da bilinmektedir. Ancak Kumanlar, güçlü kuvvetleri ile Rusları yenilgiye uğratmış ve Torçesk şehrini ele geçirip, orada bulunan Tork (Uz)' ları esir olarak götürmüşlerdir (Golubovsky, 2011, s.68; Rasovsky, 2012, s.53; Kurat,1992, s.79-80; Gökbel, 2000 s.50-51).

Kumanların 1093 yılında yapmış olduğu mücadelede, kaçak olan Tork (Uz)' ları geri alabilmek maksadı ile yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu hadise yıllıklarda şu şekilde kaydedilmiştir:

"Yıl (6601) 1093: Bu yıl Svyatopolk¹², Vladimir ve onun kardeşi Rostislav¹³ Polovetslerle Trepol civarındaki Stugna Nehri'nde¹⁴ karşılaştılar. Savaşta Polovetsler galip geldiler. Polovetslerin bir kısmı savaş sonunda Kiev bozkarlarını yağmalarlarken, diğer bir kısmı da Torçesk'e gitti. Polovetslerin Torçesk'i muhasaraları sırasında Torklar mukavemet ettiler ve şehirde şiddetli bir çarpışma oldu. Düşmanlardan pek çok kişi oldu (düşmanlar çok kalabalıktı). Polovetsler şehri sıkıştırmaya başladıklarında ilk önce şehre giden suyu kestiler ve böylece de şehirdeki insanları susuzluktan ve açlıktan yorgun düşürdüler. Torklar; Svyatopolk'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Eğer yiyecek bir şeyler getirmezsen teslim olacağız". Svyatopolk, onlara istediklerini gönderdi ama onların o kadar askerin (Polovets askerinin) arasından geçerek şehre girmeleri mümkün olmadı. Polovetsler şehrin yanında 9 hafta kaldılar ve sonra 2 ye ayrıldılar. Bir kısmı şehrin civarında savaşmak için kalırken diğerleri de Kiev'e gittiler ve Kiev'le Vişgorad arasındaki bölgeye hücum ettiler. Svyatopolk Jelan'a¹⁵ onları karşılamak için gitti. Karşılaştıklarında çarpışmaya başladılar, savaş alevlendi. Bizim diğer kabilelerden olan askerlerimizin çoğu düşmanın hücumu karşısında yaralanarak öldü. Burada ölenlerin sayısı Trepol 'de ölenlerin sayısından daha fazlaydı. Svyatopolk Kiev'e 3. kez geldi. Polovetsler ise Torçesk'e geri döndüler. Bu felaket 23 Haziran' da oldu: Ertesi sabah yani 24 Haziran Aziz Çilekeş Boris ve Gleb günüydü. Şehirde büyük

¹² Svyatopolk Mihail İzyaslaviç (d. 1050-ö.1113), Knez İzyaslav Yaroslaviç 'in oğludur. 1078-1088 arası Novgorod 'da; 1088-1093 arası Turov' da ve 1093-1113 arasında da Kiev'de Knezlik yapmıştır.

¹³ Rostislav Vsevolodoviç, Knez Vsevolod Yaroslaviç' in oğlu ve Vladimir Monomah 'ın kardeşidir. Pereyeslavl knezidir ve1093 'de ölmüştür.

¹⁴ Dnyeper Nehri'nin, Kiev'in kuzeyine dökülen kollarından biridir.

¹⁵ Kiev şehrinin yakınlarında bulunan bir dağdır.

bir üzüntü vardı. Bu bizim başımıza günahlarımızdan, hatalarımızdan ve kamunsuz işlerle uğraşmamızdan dolayı geldi” (Uydu Yücel, 2007, s.144-145).

1094 yılında Kumanlar ile Rus Knezleri arasında bir barış yapıldığı bilinmektedir. Bu barışı, diğer Kuman başbuğları ile birlikte, Tugorkan’ ın imza atması ayrıca dikkat çekmektedir (Gökbel, 2000, s.51). Buradan da açık bir şekilde anlaşılacağı üzere; Tugorkan’ ın, Kuman başbuğlarının arasında en büyük veya en çok nüfuzla sahip olduğu görülmektedir. Yapılan barışın en önemli maddelerinden birisi; Kiev knezi Svyatopolk, Tugorkan’ ın kızı ile evlenmesidir. Böylece, Kumanların büyük knezi ile Rusların büyük knezi akraba olmuşlardır. Bu akrabalığın esas gayesi, barışı sağlamaktır (Çoban, 2015, s.14).

Vladimir Monomach tarafından, Çernigov knezliğine getirilen, Oleg Svyatoslaviç adlı knezin, Kumanlarla işbirliği yaptığı bilinmektedir. Yıllıkların 1094 yılı hadiselerini kaydederken, Oleg Svyatoslaviç’ in, Kumanlar vasıtasıyla Çernigov sınırlarını tahrip ettirdiği ifade edilmiş, dolayısıyla Oleg Svyatoslaviç’ in, “*Rus yurduna yaptığı kötülükleri*” de belirtmiştir (Kurat, 1992, s.80; Uydu Yücel, 2013, s.549).

İtler ve Kitan Adlı Kuman Başbuğların Öldürülmesi ve Kumanların Rus Knezliklerine

Akınları

1094 yılında yapılan barışın fazla uzun sürmeyip, Kumanlar ile Ruslar arasında gerginliklerin yeniden başladığı kaynaklarda ifade edilmektedir. Kiev knezi Vladimir Monomach’ a barış müzakereleri için İtler ve Kitan adlı iki başbuğ göndermiştir. Elçilere hiçbir yerde dokunulmadığı halde, Ruslar, İtler ve Kitan başbuğları öldürmüştür (Uydu Yücel, 2007, s.145-146; Çoban, 2015, s.14; Gumilev, 2006, s.375; Gökbel, 2000, s.51). Bu hadise yıllıklarda şu şekilde kaydedilmiştir:

“Barış için Kiev şehri yanına gelen iki Kuman başbuğu İtler ve Kitan maiyetleri ile birlikte ayrı yerlerde kalmışlar ve tamamıyla emin olarak gecelemede iken, knez Vladimir’in etrafındakiler bu iki Kuman elçisinin öldürülmesini teklif ediyorlar; Vladimir Monomach güya buna yanaşmak istemeyince, maiyeti de “Kumanların verdikleri yeminleri tutmadıkları, birçok Hıristiyan kanına girdikleri ve dolayısıyla bunların öldürülmesinin günah olmayacağını” iddia edince, knez de buna muvafakat ediyor. Evvelâ, Kitan ve maiyeti öldürülmüşler; sonra ertesi gün erkenden knez’in bir adamı İtler’ i, knez’in yanına davet ediyor; İtler de hiçbir şey aklına getirmeyerek davete icabet ediyor. Çağrılan eve gidince, kendisini kapatıyorlar ve ev sahibi ise evin damından bir delik açarak İtler’ i ok ile kalbinden vuruyor; sonra bütün maiyeti de orada öldürülüyor” (Kurat, 1992, s.80-81).

Kuman başbuğlarının haince öldürülmesi üzerine; Kumanlar, üç koldan Rus knezliklerine karşı hücumla geçerek akınlar yapmışlardır. Bu akınlarda, başbuğ Bonyak, Kiev şehrine beklenmedik bir zamanda girip, Kiev knezinin köşkünü yakmıştır. 24 Mayıs 1096 yılında Kuman başbuğu Küre, Pereyeslavl yakınında bulunan bir şehri yakarken diğer yandan Kiev knezi Svyatopolk’un kayın pederi Tugorkan, 30 Mayıs 1096 yılında Pereyeslavl şehrine saldırılar yapmıştır. Ancak 19 Temmuz 1096 yılında yapılan savaşta Kumanlar yenilgi almışlar ve savaş esnasından başbuğu Tugorkan ve oğlu öldürülmüştür. Bu yenilgiden kısa sıra sonra Kumanlar toparlanmış, 20 Temmuz 1096 yılında, başbuğu Küre komutasında, Kiev şehrinin iç kesimlerine saldırı yaparak bölgeyi yağmalamışlardır. 1096 yılından itibaren Kumanlar, Rus knezleri arasında yaşanan mücadelelerden faydalanmak amacıyla, Rus Knezlerine yardım etmeye başlamıştır (Uydu Yücel, 2013, s.549).

Kuman-Kıpçak Rus münasebetlerinde zaman zaman Kiev knezlerinin birbirleri arasında yaşanan çatışmalarda biri diğerine karşı Kuman-Kıpçaklardan yardım istedikleri gibi, Kiev knezlerinin başka bir milletle savaşlarında da Kuman- Kıpçaklardan yardım istedikleri bilinmektedir. Bu hadiseye örnek olarak Kuman- Kıpçaklar, 1099 yılında Macarlara karşı yapılan bir seferde beraber iştirak ettikleri görülmektedir (Gökbel, 2000, s.51). Kumanların başında başbuğu Bonyak bulunmaktadır. San Nehri¹⁶ üzerindeki Peremiş Nehri yakınlarında vuku bulan savaşın kazanılmasında, özellikle Kumanların rolü büyük olmuştur. Zaferden sonra Kumanlar, Macarları iki gün boyunca takip edip, büyük hezimetler vermişlerdir. Bu savaştan iki yıl sonra Kuman başbuğları ile Rus knezleri arasında Sakov¹⁷ denilen bir yerde barış yaptıkları bilinmektedir (Kurat, 1992, s.81-82). Yapılan barış Rus yıllıklarında şu şekilde kaydedilmiştir:

“Sene 1101:Bu yıl bütün kardeşler: Svyatopolk, Vladimir, David, Yaroslav ve onun kardeşleri Zolotça’da¹⁸ toplandılar. Polovetslerin hepsi, kardeşlerin hepsine elçiler göndererek barış yapmak istediler. Rus knezleri, onlara şöyle cevap verdiler: “Eğer barış yapmak istiyorsanız Sakov yakınlarında bir araya gelelim. Rus knezleri, Polovetslerin arkasından gittiler ve Sakov yakınlarında 15 Eylül’ de bir araya gelerek barış yaptılar ve esirleri değış tokuş ettikten sonra dağıldılar” (Povest Vremennih Let, 1950, s.182).

Sakova’da yapılan barış fazla uzun sürmemiş, 1103 yılının Mart ayında, Rus knezleri II. Svyatopolk ve Vladimir Monomach, Suten Nehri¹⁹ yakınlarına gelerek Kumanları yenilgiye uğratmışlardır. Bu mücadelenin asıl sebebi ise, Kuman başbuğlarından Beldüz’ü yapılan barışa sadık kalmaması ile suçlamışlardır. Görünen o ki, Sakova barışından sonra da Kumanlar, Rus sınırlarına akınlar yapmaya devam etmişlerdir (Kurat, 1992, s.82). Kumanlara karşı yapılan seferde, 20 kadar Kuman başbuğu öldürüldüğü de iddia edilmektedir. Öldürülen başbuğların arasında Altunoba da olduğu ifade edilmiştir. Zamanında, Macarlara karşı yapılan seferde başbuğu Bonyak ile Altunoba, Rus Knezleri ile beraber iştirak etmişlerdir (Rasovsky, 2012, s.212-213; Kurat, 1992, s.82; Gökbel, 2000, s.52).

Kumanlar, 1116 yılında Don nehri yakınlarında Peçenek ve Uzlar ile savaşmışlar ve bu savaş sonucunda Peçenek ve Uzlar Rusya’ ya kaçmışlardır. Ruslar bu halkları kendi sınırlarına yerleştirmişlerdir. Böylece Ruslar Kumanlara karşı Peçenek ve Uzlardan yararlanmıştır. Kumanlar yeniden toparlanarak, 1105 ve 1106 yıllarında, başbuğ Bonyak önderliğinde harekete geçerek, Kiev ve Pereyeslavl çevrelerini yağma ettikleri bilinmektedir. Kuman - Kıpçak akınlarından oldukça rahatsız olan Rusların durumu knez Vladimir Monomah tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Neden? Ölümün sürülmüş topraklarda meydana geldiğini bilmiyor musunuz? Köylü tarlasına gelip, tam sürmeğe başlarken bir Kuman-Kıpçak gelip onu okla öldürür, atını alarak, köyüne gider. Hanımını, çocuklarını ve bütün mallarını ele geçirir ve geri döner” (Uydu Yücel, 2013, s.550; Kurat, 1992, s.82; Gökbel, 2000, s.52).

Kuman başbuğu Bonyak, 1107 yılında Şarukan ve diğer Kuman başbuğları ile birlikte Rus sınırlarına yeni bir sefer açmış, ancak bu sefer Kumanlar, Sula Nehri²⁰ üzerinde yaptıkları savaşta yenilgi

¹⁶ Günümüzde Ukrayna ve Polonya topraklarından akan bir nehirdir.

¹⁷ Preyeslavl knezliğinde bir şehirdir.

¹⁸ Kiev knezliğinde bir nehirdir.

¹⁹ Günümüzde Ukrayna’ nın Zaporijya bölgesinde yer alır. Rus yıllıklarında “Molochnaya” olarak zikredilmektedir. “Süt” adı çevredeki çayırın ve meraları besleyen nehrin bol süt üretimine katkıda bulunması nedeniyle ortaya çıkmıştır.

²⁰ Günümüzde, Ukrayna’ nın Poltava bölgesinde yer almaktadır.

almışlardır. Yapılan bu savaş esnasında, Bonyak'ın kardeşi öldürülmüş, Şarukan ise kaçarak hayatını kurtarabilmiştir (Pletneva, 1990, s.65; Rasovsky, 2012, s.213; Uydu Yücel, 2007, s.321). Bundan sonra Rus knezleri ile yeniden barış yapılmış ve Kuman hatunları knezler ile evlendirilmiştir (Kurat, 1992, s.83; Uydu Yücel, 2013, s.551). Fakat Kumanlar, yeniden Rus sınırlarına saldırmışlardır. Ruslar, 1109 yılında knez Vladimir Monomach önderliğinde Kuman sınırlarına sefer açmış ve Don Nehri boylarına kadar gelmişlerdir (Rasovsky, 2012, s.214; Markov, 2016, s.62; Kurat, 1992, s.83; Uydu Yücel, 2007, s.322).

1111 yılında da, Rus knezleri Doneç Nehri boyunda yaşayan Kuman grubuna saldırmışlar ve pek çok ganimetle geri dönmüşlerdir (Rasovsky, 2012, s.214; Kurat, 1992, s.83; Çoban, 2015, s.15). Rus knezlerinin, Kuman-Kıpçaklara karşı yapmış olduğu başarılı seferler, Rus knezlerinin artık güçlü hale geldikleri görülmektedir.

Vladimir Monomach Döneminde Kuman - Rus Münasebetleri

1113 yılında Kiev knezi Svyatopolk'un ölmesiyle, Kiev ahalisi, yeni knezin Vladimir Monomach'ın olmasını istemişler ve onu şehre davet etmişlerdir. Böylelikle yeni Kiev knezi Vladimir Monomach olmuştur. Kumanlar diğer knezlere yapmış olduğu gibi, Vladimir Monomach' da elçiler gönderip hediye istemişlerdir. Vladimir Monomach, Kumanların bu talebini reddederek, onlar üzerine sefer açmıştır. Kumanlar ise savaştan cesareti bulamayınca kendi bozkırlarına çekilmişlerdir (Rasovsky, 2012, s.214; Pletneva, 1990, s.68; Kurat, 1992, s.83; Uydu Yücel, 2007, s.325; Çoban, 2015, s.15; Sarıahmetoğlu, 2013, s.25).

1116 yılında Rus knezleri, Yarapolk ve David, Kuman-Kıpçaklar üzerine hareket ederek şehirlerini almışlardır. Bu hadise yıllıklarda şu şekilde kaydedilmiştir: “*Sene 1116: Vladimir oğlu Yarapolk 'u, David ise oğlu Vsevolod'u Don üzerine gönderdiler ve onlar da Polovetslerin; Surgov, Şarukan ve Balin şehirlerini ele geçirmişlerdir*” (Povest Vremennih Let, 1950, s.201; Uydu Yücel, 2013, s.551). Rus knezlerinin, yapmış olduğu saldırılar Kumanları zayıflatmıştır. Bununla birlikte ilk ayrılıklar yaşanmaya başlanmış, 1116 yılında Peçenekler ve ayaklanarak Rus sınırlarına gidip, orada yerleşmişlerdir (Gumilev, 2006, s.378). Peçenekler ve daha önce yerleştirilen zümrelerle beraber Rus sınırlarının güneyinde bekçilik yaptıkları bilinmektedir (Kurat, 1992, s.83). Zayıflamış Kumanlar, akınlar yapmaktan vazgeçmemişlerdir. 1109 yılında Rus knezleri ile yapmış olduğu savaş esnasında Kuman başbuğu Bonyak'ın hayatını kaybettiği de bilinmektedir. Böylelikle; 1096 yılında Tugorkan, 1103 yılında Altunoba, 1107 yılında Şarukan, 1109 yılında Bonyak'ın ölmesiyle Kumanlar zayıflamışlardır.(Gökbel, 2000, s.53). Şarukan ölünce, onun yerine oğlu Otrak başbuğ olmuştur. Otrak'ın kızı güzelliği ile meşhurdur ve Gürcü Kralı II. David ile evlenmiştir. Dolayısıyla Don - Kuban bölgesinde yaşayan Kumanlar ile Gürcüler arasında yakın ilişkiler kurulmuş olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. (Rasovsky, 2012, s.216; Gökbel, 2000, s.53; Uydu Yücel, 2013, s.552).

Böylelikle Kuman-Kıpçaklar, Gürcü Kralı II. David' in davetiyle Gürcistan sınırlarına gitmişlerdir. Otrak'ın, Gürcü sınırlarına gitmesiyle beraber bir müddet Rus knezleri ile mücadelesi durmuştur. 1120 yılında Pereyaslavl knezi, Aşağı Don boyuna bir sefer açmış ve orada Kumanları göremeyince geri döndüğü kaynaklarda ifade edilmektedir (Kurat, 1992, s.83-84; Kırzioğlu, 1992, s.112).

Sonuç

Kuman-Kıpçakların Rus sınırlarına ilk defa 1055 yılında girdiklerini Rus yıllıklarında zikretmektedir. Bu ilk girişle Preyaslavl knezi Vsevolod ile mücadele etmeye başlamışlardır. Kuman-Kıpçakların, Moğolların gelişine kadar bu coğrafya da Ruslar ile sürekli mücadele içerisinde buldukları

bilinmektedir. Rus knezlikleri, Peçenek ve Uzlar topluluklarından rahatsız olmamış, aksine onların Rus sınırlarında bulunması Kuman akınlarına karşı bir avantaj teşkil etmiştir. Peçenek ve Uzlar, Rus sınırlarında olmasından dolayı Kuman akınlarını engellemeye çalışmış bundan dolayı da Kuman akınlarının bazıları bu halkları geri almak istemelerinden dolayı yapmışlardır.

Güney Rus bozkırlarının eski göçebeleri olan bu Türk kavimleri, Rus tarihinin ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Rusya'nın ve tüm Doğu Slavlarının tarihsel yaşamının seyrini değiştirmişler ve gelecekteki kaderleri üzerinde mühim bir rol teşkil etmişlerdir. Birkaç asır boyunca Rus knezlikleri sadece bozkırlarda yaşayan Kuman-Kıpçaklarla savaşmakla kalmamış siyasi amaçlı evliliklerden dolayı onlar ile askeri - politik ittifaklar da kurmuşlardır. Kuman-Kıpçaklar, Rus sınırlarına akınlar yaparak, değerli eşyalar ve ganimetler elde etmiş, tekrar bozkırlarına dönmüşlerdir. Kumanlar yalnızca Rus Knezlikleri ile savaşmamış aynı zamanda Rus knezlikleriyle ortak düşmanlarına karşı hareket etmişlerdir. Kurulan siyasi ittifaklar neticesinde Kuman hatunları ile Rus knezlerinin evlendirilerek Kuman hatunlarının siyasi bir güç elde ettikleri görülmektedir. Bu evlenme yoluyla akraba olan iki halk yine de birbiri ile mücadele etmekten kaçınmamışlardır. Genel olarak bakıldığında Kumanlar ve Ruslar bazen düşman bazen ittifak halinde bulunmuşlardır. Kiev knezlerinin aralarında çıkan çatışmalarda akrabaları olan Kumanlardan yardım isteğinde bulunmalarında Kuman hatunlarının etkisi bariz bir şekilde ortadadır. Böylelikle Kumanlar Rus knezliklerinin iç işlerine müdahale etmişler ve bu çatışmalardan faydalanarak Rus sınırlarını yağma ve bolca ganimet elde etmişlerdir.

Kaynakça

- [1] Ahincanov, M. Sercan (2009), Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar, Selenge Yayınevi, İstanbul.
- [2] Ahmetbeyoğlu, Ali (2014), Sorularla Eski Türk Tarihi, Yeditepe Yayınları İstanbul.
- [3] Ebülğazi Bahadır Han, Şecere-i Terakkime (Türklerin Soy Kütüğü), (Haz. Muharrem Ergin), Tercüman 1001 Temel Eser.
- [4] Çoban, Erdal (2015), Orta Çağ' da Kumanlar ve Macarlar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- [5] Golden, B. Peter (2002), Türk Halkları Tarihine Giriş, (Çev. Osman Karatay), Karam Yayınları, Ankara.
- [6] Golubovsky, Petr (2011), Peçenegi, Torki i Polovtsi Do Naşestviya Tatar (Moğol
- [7] İstilasına kadar Peçenekler, Uzlar ve Kuman-Kıpçaklar), Moskova, Veçe, 2011.
- [8] Gökbel, Ahmet (2000), Kıpçak Türkleri, Ötüken Yayınları İstanbul.
- [9] Gökbel, Ahmet (2005), "Kıpçaklar/Kumanlar", Türkler, Cilt 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- [10] Gumilev, Lev Nikolayeviç (2006), Eski Ruslar ve Büyük Bozkır Halkları, Cilt 1-2, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul.
- [11] Güngör, Erol (1989), Tarihte Türkler, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- [12] Kaşgarlı, Mahmud (1985), Divan-ü Lügat-it Türk, (Çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- [13] Kafesoğlu, İbrahim (2013), Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- [14] Kırzioğlu, Fahrettin (1992), Kıpçaklar (Yukarı- Kür ve Çoruk Boylarında), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [15] Kurat, Akdes Nimet (1992), IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Murat Yayınevi, Ankara.
- [16] Markov, Vladimir (2016), Türkskiy Sled v İstorii Ukrainı X-XVII v.v(10-17. Asırlarda Ukrayna Tarihinde Türk İzleri), Petersburg.
- [17] Minorsky, Vladimir(2008), Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Magrib,(çev. Abdullah Duman-Murat Ağan), Kitapevi, İstanbul.
- [18] Pletneva, Svetlana (1990), Polovtsi(Kumanlar), Moskova.
- [19] Povesti Vremennih Let (Geçmiş Yılların Hikayesi) (1950), (Haz. D. S. Lihaçeva – B.A. Romanova), Moskova-Leningrad.
- [20] Rasovsky, Dmitry Alexandrovich (2012), Peçenegi, Torki i Berendei na Rusi i v Ugrii (Rus' da ve Ugriya' da Peçenekler, Torklar ve Berendiler), Moskova.
- [21] Sarıahmetoğlu, Nesrin (2013), Rusya Tarihi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- [22] Taşağil, Ahmet (2014), Kök Tengri 'nin Çocukları, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- [23] Togan, Zeki Velidi (2019), Umumi Türk Tarihine Giriş, Cilt 1-2, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

- [24]Yalvar, Cihan (2018), ‘Deşt-i Kıpçak’ ta Moğol Hâkimiyeti ve Kuman-Kıpçaklar’, Yedi Tepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi Cilt 2, Sayı 1, Ocak. (3-29).
- [25]Yücel, Mualla Uydu (2007), İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [26]Yücel, Mualla Uydu (2013), Doğu Avrupa Türk Tarihi, (Editör: Osman Karatay- Serkan Acar), Kitapevi Yayınları, İstanbul.